

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НЕВЯДОВСЬКИЙ ВЛАДИСЛАВ ОЛЕГОВИЧ

УДК: 342.95 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ
КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Суми – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МУЗИЧУК Олександр Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, декан факультету № 1.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
РСЗНІК Олег Миколайович,
Сумська міська рада, секретар;

доктор юридичних наук, доцент
КРАВЧЕНКО Іван Олександрович,
Сумський національний аграрний університет; доцент
кафедри приватного та соціального права юридичного
факультету;

доктор юридичних наук, доцент
КОРОПАТНІК Ігор Михайлович,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка; начальник кафедри правового
забезпечення Військового інституту.

Захист відбудеться 23 вересня 2021 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.07 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 22 серпня 2021 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. С. Горобець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах сьогодення роль вищої освіти в Україні та всьому світі принципово змінилась, оскільки розвиток цифрових технологій та поширення інновацій суттєво підвищили потреби держави у висококваліфікованих кадрах. Зазначене призвело до того, що наразі вища освіта стала важливим напрямком державної політики, оскільки вона є основним ресурсом соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, а також сприяє зміцненню міжнародного авторитету й формуванню позитивного іміджу держави на світовій арені. З огляду на зазначене вище, перед всіма суб'єктами освітньої діяльності стоїть низка завдань, які пов'язані із підвищенням якості вищої освіти та адаптацією її не лише до сучасних соціальних, економічних та політичних умов, а й до вимог та стандартів, які висуваються до нашої держави європейською та світовою спільнотою. Досягти останнього неможливо без здійснення ефективного контролю за якістю вищої освіти в українській державі.

Контрольна діяльність у зазначеному напрямку має бути спрямована не лише на виявлення проблем та недоліків у сфері надання освітніх послуг закладами вищої освіти, вона покликана створити належні умови для того, щоб гарантувати якість, повноту та ефективність освітнього процесу в закладах вищої освіти. Реалізуючись у різноманітних формах, у практичній діяльності органів публічної влади та їх службових осіб, заходи контролю є необхідним механізмом послідовного здійснення юридично значущих дій її учасників, спрямованих на вирішення певного завдання або на виконання окремих публічних функцій. Втім, безспірним є той факт, що здійснення ефективного контролю за якістю вищої освіти є неможливим без належного правового та організаційного підґрунтя.

Справедливим буде відзначити, що протягом останніх років законодавець зробив низку важливих кроків у напрямку покращення якості вищої освіти взагалі та контролю у цій сфері зокрема. Однак, означена діяльність не завжди була якісною та систематичною, що безумовно пов'язано із наявністю ряду прогалин та недоліків правового та організаційного характеру у відповідній сфері.

Окремі проблемні питання здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні у своїх наукових працях розглядали: І.І. Бабин, А.В. Бабічев, В.В. Волік, В.В. Галуцько, Ю.В. Гаруст, В.Л. Грохольський, І.В. Денькович, Б.В. Деревянко, В.І. Жигір'єв,

Т.К. Завгородня, Л.Г. Кайдалова, О.І. Кисельова, Г.П. Клімова, Т.А. Кобзева, В.Ю. Кобринський, В.В. Конограй, О.М. Корнілова, І.М. Коропатнік, І.О. Кравченко, Т.М. Кравцова, А.М. Куліш, В.І. Курило, С.М. Кушнір, І.І. Литвин, А.С. Марина, О.М. Музичук, В.І. Пальчиков, В.В. Пахомов, О.Г. Пермякова, О.В. Поступна, О.М. Резнік, Л.Є. Сігаєва, М.В. Старинський, М.Ф. Степко, Л.А. Сподін, В.В. Сухонос, І.Л. Татомир, О.В. Чорна, А.В. Шевчук, І.М. Шоробура та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, низка проблемних аспектів здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні все ще залишається малодослідженою.

Таким чином, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, а також наявність низки прогалин та недоліків у чинному законодавстві, яке закріплює адміністративно-правові засади контролю за якістю вищої освіти, обумовлюють актуальність та своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: «Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю)», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.12.2017 р. № 1020-р; «Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ від 11.06.2020 р. № 454; Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2015–2019 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 24.04.2015 р., комплексних науково-дослідних тем Харківського національного університету внутрішніх справ: «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (номер державної реєстрації 0113U008189), «Реалізація та удосконалення адміністративного законодавства України» (номер державної реєстрації 0113U008197).

Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 12 від 26 листопада 2019 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб спираючись на аналіз поглядів вчених та норм чинного законодавства, запропонувати нове

вирішення наукової проблеми, яка полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей адміністративно-правових засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні, та на цій основі запропонувати науково-обґрунтовану концепцію, а також пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства у відповідній сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- визначити поняття та окреслити особливості вищої освіти як об'єкта контролю;
- з'ясувати сутність та зміст контролю як способу забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти;
- розкрити систему принципів контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- надати характеристику правовим засадам контролю за якістю вищої освіти в Україні та встановити місце серед них адміністративно-правового регулювання;
- окреслити завдання та функції контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- встановити предмет та виокремити межі контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- охарактеризувати систему суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- з'ясувати коло адміністративних форм та методів контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- запропонувати класифікацію видів контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- визначити поняття та види державного контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- встановити особливості самоврядного та громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- розкрити проблему участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в оцінюванні якості вищої освіти в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід контролю за якістю вищої освіти в Україні та опрацювати можливості його використання в Україні;
- з'ясувати перспективні напрямки вдосконалення адміністративних процедур здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні;

- опрацювати напрями оптимізації критеріїв оцінювання ефективності здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні;
- встановити шляхи вдосконалення організаційних засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час здійснення контролю за якістю вищої освіти.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність сучасних загальних і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання. Так, за допомогою використання логіко-семантичного та аналітичного методів: визначено поняття та особливості вищої освіти як об'єкту контролю (підрозділ 1.1); з'ясовано сутність та зміст контролю як способу забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти (підрозділ 1.2); визначено поняття та види державного контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 3.2). За допомогою структурно-логічного методу та методів систематизації та класифікації: розкрито систему принципів контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 1.3); охарактеризовано систему суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 2.3); з'ясовано коло адміністративних форм та методів контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 2.4); запропоновано класифікацію контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 3.1). Надати характеристику правовим засадам здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні та встановити місце серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.4); окреслити завдання та функції контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 2.1); встановити предмет та окреслити межі контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 2.2); з'ясувати особливості самоврядного та громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 3.3) вдалось за допомогою використання методу документального аналізу. Порівняльно-правовий метод застосовувався для того, щоб розкрити проблему участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в оцінюванні якості вищої освіти в Україні (підрозділ 3.4), а також узагальнити зарубіжний досвід контролю за якістю вищої освіти в Україні та опрацювати можливості його використання в Україні (підрозділ 4.1). Для того, щоб: з'ясувати перспективні напрями вдосконалення адміністративних процедур здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 4.2); опрацювати напрями оптимізації критеріїв оцінювання ефективності здійснення контролю за якістю

вищої освіти в Україні (підрозділ 4.1); встановити шляхи удосконалення організаційних засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні (підрозділ 4.4) були застосовані методи моделювання та прогнозування. В ході підготовки дисертаційного дослідження було використано низку інших загальних та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дозволило комплексно підійти до вирішення поставлених вище завдань.

Теоретичну основу наукового дослідження становлять наукові праці вчених з різних галузей знань, зокрема, соціології, філософії, психології, загальної теорії права і держави, трудового права, адміністративного права, а також інших галузевих правових наук. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на змістовному аналізі положень нормативно-правових актів різної юридичної сили, зокрема: Конституції України, міжнародних договорів та угод, а також законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Інформаційну та емпіричну основу роботи становлять узагальнення практичної діяльності суб'єктів здійснення контролю за якістю вищої освіти, довідкові та періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід освітянської діяльності.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації комплексно визначено сутність та розкрито особливості адміністративно-правових засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні, що лягло в основу вироблення відповідної концепції, а також пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення адміністративного законодавства. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні наукові положення, які виносяться на захист:

вперше:

– обґрунтовано, що поняття вищої освіти як об'єкта контролю доцільно розглядати: а) у широкому розумінні, як особливу, стандартизовану, регульовану державою та засновану на положеннях законодавства сферу суспільної діяльності, що пов'язана із забезпеченням отримання людьми спеціальних знань, вмінь та навичок відповідно до нормативно встановлених ступенів та рівнів; б) у вузькому розумінні, як сукупність спеціальних знань, вмінь, навичок, духовних та моральних цінностей, які надаються людині у визначеному нормативно-правовими актами та регульованому державою порядку;

– наголошено на необхідності та доцільності передання частини функцій із контролю за якістю освіти, а саме здійснення акредитації, спеціалізованим агенціям, що утворюються та функціонують на громадських і конкурентних засадах;

– виокремлено особливості самоврядного контролю за якістю вищої освіти, до яких віднесено те, що: по-перше, цей контроль відбувається в системі поточної організаційно-управлінської діяльності ЗВО та забезпечується його керівництвом, а саме безпосередньо керівником та колегіальним органом управління; по-друге, самоврядний контроль має подвійну нормативну основу, яку складають як нормативні акти законодавчого та підзаконного рівнів, так і локальні документи, видані в межах певного ЗВО; по-третє, методи самоврядного контролю направлено на забезпечення якості вищої освіти у різних секторах роботи ЗВО та, зокрема, пов'язані із підвищенням науково-педагогічного потенціалу його працівників;

– констатовано, що залучення суб'єктів міжнародного права до оцінки та частково контролю якості вищої освіти в Україні здійснюється за декількома рівнями: загальнодержавному, центральному та локальному;

– доведена необхідність створення умов для функціонування різних недержавних організацій, що мають право здійснювати акредитацію вищих шкіл. Застосування такого досвіду, який, зокрема, запроваджений у Німеччині, повинен: зменшити навантаження на відповідні державні органи і ресурси; забезпечити конкуренцію між суб'єктами акредитації, що змушує їх постійно удосконалювати методики своєї роботи і підвищувати таким чином якість та ефективність контролю за якістю вищої освіти;

удосконалено:

– класифікацію видів контролю за якістю вищої освіти в Україні, які поділено на: 1) державний контроль; 2) самоврядний та громадський контроль; 3) міжнародний контроль у форматі участі суб'єктів міжнародного права в оцінюванні якості вищої освіти в Україні;

– перелік спеціальних принципів контролю за якістю вищої освіти, до яких віднесено: принцип відповідності контролю засадам державної політики в сфері вищої освіти; привалювання профілактичних заходів; принцип комплексності;

– обґрунтування необхідності розробки та прийняття профільного Закону України «Про контроль якості вищої освіти», в положеннях якого необхідно: по-перше, навести визначення та особливості контролю за якістю вищої освіти в Україні, що дасть

можливість відмежувати його від контролю за законністю освітнього сектору в цілому; по-друге, визначити суб'єктів реалізації контрольної діяльності, спрямованої на забезпечення якості освіти; по-третє, визначити форми, методи та заходи контролю за якістю вищої освіти в Україні;

- перелік функцій контролю за якістю вищої освіти, які запропоновано закріпити у Законі України «Про контроль якості вищої освіти», зокрема: стимулюючу, стабілізуючу, виховну, відновлюючу, інноваційну та інформаційну функції;

- класифікацію суб'єктів здійснення контролю за якістю вищої освіти, які запропоновано поділяти залежно від рівня органу державної влади, що його здійснює: а) на міжнародному рівні; б) вищими органами державної влади; в) центральними органами державної влади; г) цільові суб'єкти; г) самоврядний контроль;

- теоретичний підхід стосовно того, що державний контроль за якістю вищої освіти – це нормативно-визначена діяльність, яка полягає у реалізації ліцензійного, акредитаційного та інших методів владно-управлінського типу Міністерством освіти і науки України, Національним агентством із забезпечення якості освіти, а також належними до його складу державними організаціями;

- обґрунтування необхідності запровадження комбінованого підходу до критеріїв оцінювання ефективності здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні із провідною роллю якісних критеріїв, а саме: результативність та дієвість; динамічність та інтенсивність; нормативно-правова урегульованість; зрозумілість та прозорість; фахова думка з приводу ефективності контролю за якістю вищої освіти; громадська думка;

дістали подальшого розвитку:

- твердження про те, що зміст контролю, як засобу забезпечення законності, розкривається у: існуванні багаторівневої структури управління вищою освітою та реалізації державної політики в цій сфері; законодавчо встановлених жорстких та виключних ліцензійних вимогах і стандартах діяльності ЗВО України; наявності акредитаційної процедури перевірки статусу (рівня) закладу вищої освіти, що вимагає постійний розвиток останнього з метою поліпшення наукового процесу та професійних стандартів якості; системності контролю, який включає в себе різні форми та заходи активного державного впливу на сектор вищої освіти в цілому, а також заклади вищої освіти безпосередньо;

- наукова думка стосовно доцільності розробки та прийняття закону, який би визначав організаційно-правові засади створення та

функціонування Акредитаційних агенцій, однак вказаний нормативно-правовий акт не повинен детально регламентувати усі аспекти формування даних агенцій, організації та реалізації ними їх контрольної діяльності, а тільки визначати загальні, найбільш принципові моменти правового становища і роботи означених інституцій;

– теза про те, що межі контролю за якістю вищої освіти виражено у сформованих та визначених відповідно до предмету контролю: юридичних інститутах та механізмах контрольної діяльності; широті повноважень суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні; визначених та сформованих на основі законодавства адміністративних та інших формах та методах контролю за якістю вищої освіти;

– наукова думка про те, що розподіл методів контролю залежно від форм контролю відбувається наступним чином: зовнішній контроль включає в себе здійснення таких методів, як: перевірка, ліцензування, акредитація, моніторинг та аналіз, рекомендації та консультації; внутрішній контроль – внутрішній моніторинг програм освіти; систематичне підвищення рівня кваліфікації науково-педагогічного складу закладів вищої освіти; забезпечення дисципліни та законності в діяльності науково-педагогічного складу закладів вищої освіти тощо;

– теза про те, що наявна процедура акредитації не забезпечує належне виявлення реальної дієвості та практичної цінності освітньої програми, адже вона не передбачає визначення навчальних та наукових досягнень студентів. Саме лише опитування здобувачів вищої освіти, передбачене законодавством, навряд чи можна вважати надійним джерелом якості та ефективності освітньої програми, натомість важливим показником її оцінювання за цими критеріями є врахування результатів оцінювання успіхів студентів у навчанні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшої теоретико-методологічної розробки проблемних питань здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 28.04.2021 р.*);

– у правотворчості – під час розробки нових та вдосконалення нормативно-правових актів, в яких закріплюються адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні

(акт впровадження Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук від 29.04.2021 р.);

– у правозастосовчій діяльності – для покращення практичної діяльності суб'єктів здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні;

– освітньому процесі – під час підготовки підручників та навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна діяльність», «Судові та правоохоронні органи», вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених автором *(акт впровадження Сумського державного університету від 27.04.2021 р.)*.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних та національних науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах: «Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України» (м. Харків, 15 квітня 2015 р.); «Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України» (м. Харків, 21 квітня 2017 р.); «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.); «Підготовка охоронців правопорядку в Харкові» (1917–2017 рр.) (м. Харків, 25 листопада 2017 р.); «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ, 14–15 листопада 2018 р.); «Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень» (м. Київ, 09–10 лютого 2019 р.); «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 21 червня 2019 р.); «Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави» (м. Харків, 14 червня 2019 р.); «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Київ, 17–18 липня 2019 р.); «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування» (м. Харків, 10 грудня 2019 р.); «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 15–16 вересня 2020 р.); «Концепція соціальної безпеки в Україні» (м. Харків, 6 листопада 2020 р.); «Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії» (м. Київ, 10 грудня 2020 р.).

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження

виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень науки адміністративного права. Всі сформульовані в ньому висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У співавторстві опубліковано: Oleksandr Bakumov, Vladyslav Neviadovskyi, Olha Shaituro. Intellectual capital development within the conditions of the information society. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 4. N. 4. Riga: Publishing House «Baltija Publishing», 2018. С. 14–24. (дисертантом окреслено особливості розвитку інтелектуального капіталу в умовах інформаційного суспільства, визначено його призначення (обсяг – 0,1 д.а.)); Невядовський В. О. Управління державною власністю // Адміністративне право України: підручник. Особлива частина: академічний курс / О. М. Бандурка, А. Т. Комзюк, О. Ю. Салманова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора, академіка НАПрНУ України О. М. Бандурки; Харків: ХНУВС, 2013. С. 42–78. (дисертантом визначено сутність та поняття управління державною власністю (обсяг – 1,3 д.а.)); Невядовський В. О. Поняття суб'єктів міграційного права та їх правовий статус // Міграційне право України: підручник / С. М. Гусаров, А. Т. Комзюк, О. Ю. Салманова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрНУ України С. М. Гусарова; МВС України, Харків, нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2016. С. 62–71. (дисертантом визначено види суб'єктів міграційного права та охарактеризовано їх правовий статус (обсяг – 0,3 д.а.)).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в одноосібній монографії, 22-х статтях, 17 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 5 – у зарубіжних виданнях, з яких 1 – у наукометричному виданні, тезах наукових повідомлень на 12-ти науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах та у 4-х публікаціях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 403 сторінки. Список використаних джерел містить 544 найменування та розміщений на 53 сторінках, додатки розташовано на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність вибору теми дисертаційного дослідження, окреслюється її зв'язок з науковими

програмами, планами та темами, визначається мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, вказується на наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наводяться дані щодо апробації результатів дослідження, публікацій, структури та обсягу дисертації.

Розділ 1 «Методологічні засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Поняття та особливості вищої освіти як об'єкту контролю» акцентується увага на важливості вищої освіти, як для розвитку кожної окремої людини зокрема, так і всього суспільства взагалі. Розкрито загальнотеоретичні підходи щодо тлумачення поняття «освіта», на основі чого аргументовано, що ця категорія концентрує в собі три сторони людського пізнання, зокрема: по-перше, освіта – це засіб духовної та моральної еволюції людини за рахунок пізнання навколишнього світу, глибини своєї особистості, а також «точка дотику» суспільного та суб'єктивного; по-друге, освіта є процесом набуття нових теоретичних знань та, на їх основі, практичних навичок за допомогою сукупності методів та засобів пізнання; по-третє, освіта – це система освітянських інструментів обробки інформації з метою її систематизації, концентрації та осмислення.

Узагальнено наукові думки стосовно тлумачення поняття «вища освіта», на основі чого запропоновано авторське бачення щодо визначення цієї наукової категорії. Наголошено, що вища освіта визнається на території України важливим аспектом суспільного розвитку, через що має не просто законодавчі основи функціонування, але й політико-організаційні засади реалізації, які визначаються на загальнодержавному рівні.

Здійснено аналіз норм чинного законодавства, яке характеризує важливість вищої освіти взагалі та здійснення контролю за її якістю зокрема. Запропоновано власне визначення вищої освіти як об'єкту контролю. Акцентовану увагу на широкому та вузькому підході до розуміння вказаної вище категорії. Наголошено, що вища освіта є особливо важливою: по-перше, для держави – як засіб розвитку суспільства та розширення його духовно-моральних якостей; а по-друге, для населення, оскільки вона є інструментом еволюції кожної окремої людини. Саме ця загальнодержавна, соціальна значуща користь, а також наявність управлінського апарату визначає необхідність контролю за якістю вищою освітою.

У підрозділі 1.2. «Сутність та зміст контролю як способу забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти» перш за

все розкривається зміст контролю з точки зору психології, соціології, філософії тощо. Особлива увага звертається на правовий зміст вказаної наукової категорії, на основі чого встановлено, що у загальному розумінні контроль – це особливий вид діяльності, направлений на перевірку когось або чогось на предмет дотримання норм чинного законодавства, та життя на основі отриманих від перевірки результатів заходів, направлених на забезпечення відповідності підконтрольного об'єкту встановленим вимогам, нормам, стандартам тощо.

Відмічено, що формуючи зміст контролю, як способу забезпечення законності діяльності закладів вищої освіти, варто виходити з особливостей вищої освіти в цілому та її особливого значення для суспільства та держави. Підкреслено, що саме дані фактори встановлюють межі контролю, а також визначають його ідею, функції, завдання тощо. Зауважено, що контроль як спосіб забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти – це особлива діяльність уповноважених суб'єктів, направлена на спостереження, аналіз та перевірку поточного стану роботи закладів вищої освіти та її відповідності закріпленим законодавством стандартам та вимогам. Виокремлено характерні особливості, які визначають зміст контролю, як способу забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти.

У підрозділі 1.3. «Система принципів контролю за якістю вищої освіти в Україні», спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито загальнотеоретичний зміст поняття «принципи». Наголошено на важливості вивчення сутності та змісту принципів права. Принципи контролю за якістю вищої освіти в Україні визначено як вихідні, основоположні ідеї, науково обґрунтовані юридичні вимоги вищого ступеню імперативності, що становлять базис правового регулювання суспільних відносин, які виникають в сфері контролю за поведінкою суб'єктів здійснення контрольної діяльності щодо забезпечення високого рівня якості вищої освіти в Україні. Виокремлено перелік найбільш важливих особливостей принципів контролю за якістю вищої освіти в Україні.

Узагальнено наукові думки стосовно класифікації принципів права взагалі та принципів здійснення контролю зокрема. Відзначена малодослідженість вказаного питання в рамках здійснення контролю за якістю вищої освіти. Запропоновано авторське бачення щодо класифікації вказаних вище принципів, які поділено на: загальноправові; принципи контрольної діяльності (незалежно від сфери суспільних відносин); спеціальні принципи контролю саме за

якістю вищої освіти.

Відзначено, що саме представлені вище групи принципів формують юридичну основу правового регулювання контролю за якістю вищої освіти в Україні. Незважаючи на відмінності у своїй юридичній силі та змісті, всі принципи пов'язані між собою та за рахунок різниці закладених в них ідей формують єдину ідеальну модель контрольної діяльності в досліджуваній галузі.

У підрозділі 1.4. «Правові засади контролю за якістю вищої освіти в Україні та місце серед них адміністративно-правового регулювання» спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, встановлено, що правові засади контролю за якістю вищої освіти в Україні – це система нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на врегулювання та упорядкування суспільних відносин, що виникають під час діяльності уповноважених суб'єктів контролю за якістю вищої освіти, а також встановлюють юридичний зміст, форми, порядок реалізації та інші практичні аспекти даного різновиду контрольної діяльності.

Відзначено, що досліджувати відповідні нормативно-правові акти найбільш доцільно, спираючись на критерій юридичної сили. З огляду на це, в першу чергу розглянуто зміст Конституції України, норми якої закріплюють ключові засади здійснення контрольної діяльності в державі взагалі та функціонування відповідних суб'єктів зокрема. Розкрито зміст низки міжнародних нормативно-правових документів, які є джерелом правового регулювання контролю за якістю вищої освіти в Україні.

Досліджено низку законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які закріплюють правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. Проведений аналіз дав змогу констатувати, що ключове місце в системі даних засад належить нормам адміністративного права.

Розділ 2 «Адміністративно-правовий механізм організації контролю за якістю вищої освіти в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Завдання та функції контролю за якістю вищої освіти в Україні» вказується, що окрім зовнішніх ознак, як-то принципи, юридичні явища володіють багатьма внутрішніми особливостями, якими є завдання та функції. Зазначене є актуальним і для здійснення контролю за якістю вищої освіти. Відмічено, що завдання контролю за якістю вищої освіти в Україні, а також цілі контрольної діяльності в цілому не мають на сьогоднішній день належного наукового та законодавчого тлумачення. Для

підтвердження вказаної тези здійснено аналіз низки наукових поглядів вчених та положень чинного законодавства.

Запропоновано авторське бачення переліку завдань контролю за якістю вищої освіти в Україні. Наголошено, що завдання тісно пов'язані із функціями, які є практичним відображенням здійснення даного виду діяльності.

Узагальнено наукові погляди вчених стосовно тлумачення поняття «функція». Здійснено аналіз законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, в яких прямо чи опосередковано закріплюються правові засади контролю за якістю вищої освіти в Україні. Спираючись на проведений аналіз, сформовано авторську думку щодо переліку вказаних вище функцій.

Наголошено на значному недоліку чинного законодавства в сфері вищої освіти, що полягає у відсутності норм, які б прямо закріплювали завдання та функції контрольної діяльності у досліджуваному напрямку. Виправлення цього негативного моменту вбачається можливим через внесення у положення запропонованого до прийняття Закону України «Про контроль якості вищої освіти».

У *підрозділі 2.2. «Предмет та межі контролю за якістю вищої освіти в Україні»* проаналізувавши різні підходи до поняття «предмет» у юридичній сфері, звернено увагу на існуючий дисонанс між загальними юридичними уявленнями про предмет права, відповідно до яких це сукупність суспільно-правових відносин, на які направлено регулюючу дію права, та тлумаченнями предмету контрольної діяльності, в яких звертається увага на матеріальні об'єкти або процеси.

Проаналізовано низку наукових думок та норм чинного законодавства, на основі чого встановлено, що предметом контролю за якістю вищої освіти в Україні є діяльність закладів вищої освіти, у царині дотримання законодавчо визначених стандартів, ліцензійних вимог та державної політики в сфері вищої освіти. Тобто предметом контролю є весь комплекс управлінсько-організаційної діяльності в галузі вищої освіти, який направлено на підтримку належного рівня якості як освітніх послуг, так і будь-яких процесів, направлених на забезпечення їх якості.

Підкреслено, що контроль за якістю вищої освіти в Україні не є всеосяжним, тобто має певні межі. Проведений аналіз дав змогу констатувати, що межі контролю за якістю вищої освіти виражено у сформованих та визначених відповідно до предмету контролю: 1) юридичних інститутах та механізмах контрольної діяльності, направленої на забезпечення дотримання вимог та стандартів якості

вищої освіти; 2) широті повноважень суб'єктного складу контролю за якістю вищої освіти в Україні; 3) визначених та сформованих на основі законодавства адміністративних та інших формах та методах контролю за якістю вищої освіти.

У підрозділі 2.3. «Система суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні» наголошується, що ефективна та якісна реалізація контрольних заходів за якістю вищої освіти є фактично неможливою без належної діяльності уповноважених на це суб'єктів. Розкрито наукові думки з приводу тлумачення понять: «суб'єкт», «суб'єкт права» та «суб'єкт контролю», що дало можливість сформулювати авторське визначення поняття «суб'єкт контролю за якістю вищої освіти в Україні».

Констатовано, що суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні слід розглядати з двох позицій: по-перше, як сукупність уповноважених органів державної влади, які відповідно до норм чинного законодавства наділені владними повноваженнями, що дають змогу здійснювати контрольну діяльність у відповідному напрямку; по-друге, як систему структурних підрозділів відповідних ЗВО, до компетенції яких входить здійснення самоврядного контролю за якістю вищої освіти.

Спираючись на аналіз норм чинного законодавства, розкрито зміст адміністративно-правового статусу окремих суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні. Зазначене дало можливість здійснити класифікацію вказаних суб'єктів та згрупувати їх в залежності від рівня органу державної влади, що його здійснює: а) на міжнародному рівні; б) вищими органами державної влади; в) центральними органами державної влади; г) цільовими суб'єктами; г) самоврядний контроль.

У підрозділі 2.4. «Адміністративні форми та методи контролю за якістю вищої освіти в Україні» акцентується увага на тому, що контроль за якістю вищої освіти, як і контроль в загально-юридичному значенні, має широку теоретико- та нормативно-правову основу, в якій визначається його загальне значення та роль. Водночас цікавим є питання не тільки змісту, але й практичних аспектів реалізації вказаної категорії. В галузі контролю за якістю вищої освіти дослідження цього питання можливо через аналіз таких невід'ємних складових контрольної діяльності, як форми та методи, адже в них виражено практичний механізм її реалізації.

Здійснено аналіз наукових поглядів вчених стосовно змісту поняття «форма», зокрема з правової точки зору. Відмічено, що складність форм пояснюється тим, що вони мають внутрішню

структуру, в якій об'єднується однорідна методологія; по-друге, форми показують конкретний сегмент правової реальності, на який спрямовано дію права. Сформовано авторське бачення стосовно адміністративних форм та методів контролю за якістю вищої освіти в Україні. Надано їм змістовну характеристику.

Акцентовано увагу на тісному зв'язку адміністративних форм та методів здійснення контролю за якістю вищої освіти. На основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства встановлено, що в своїй сукупності адміністративні методи складають відповідні форми контролю за якістю вищої освіти. Розподіл методології за формами відбувається наступним чином: зовнішній контроль включає в себе здійснення таких методів, як: перевірки, ліцензування, акредитації, моніторинг та аналіз, рекомендації та консультації; внутрішній контроль – внутрішній моніторинг програм освіти; систематичне підвищення рівня кваліфікації персоналу закладів вищої освіти; забезпечення дисципліни та законності в діяльності персоналу закладів вищої освіти тощо.

Розділ 3 «Види контролю за якістю вищої освіти в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Проблеми класифікації контролю за якістю вищої освіти в Україні» вказується, що різноманітні форми та методи контрольної діяльності за якістю вищої освіти, полісистемність її цілей та напрямів здійснення, наявність широкої групи суб'єктів, до яких входять не тільки органи державної влади, але й юридичні особи, які не володіють владними повноваженнями, свідчать про розгалуженість контролю та наявність багатьох видів його прояву. Все це обумовлює необхідність здійснення їх класифікації.

Наголошено, що класифікаційний підхід дозволяє не просто аналізувати види якогось об'єкту, а досліджувати розгалужені системи складних, комплексних явищ, які відрізняються багатоманітністю проявів та форматів. Відповідно до цього, класифікація контролю за якістю вищої освіти дає можливість простежити існуючі на сьогоднішній день напрями розвитку змісту цієї категорії, визначитись із тим, як саме розподіляються його методи та форми, а також в кінцевому рахунку здійснити більш глибокий, орієнтований на конкретні різновиди аналіз сутності контрольної діяльності даного типу.

Узагальнено наукові думки щодо класифікації видів контролю взагалі. Відзначена відсутність єдиної концепції щодо вказаного питання в контексті здійснення контролю за якістю вищої освіти.

Наголошено, що вирішення проблематики класифікації контролю за якістю вищої освіти та контролю в класичному розумінні вбачається через такий критерій, як суб'єкт здійснення контролю. Саме в правовому статусі суб'єкта контролю, а точніше в його повноваженнях та функціях концентруються ознаки, які обумовлюють всю різноплановість аналізованої в науковій роботі категорії. Крім того, використання саме цього класифікаційного критерію запобігає неправильному виділенню видів контролю, зокрема шляхом ототожнення їх із формами.

Констатовано, що видами контролю за якістю вищої освіти в Україні на сьогоднішній день є: 1) державний контроль; 2) самоврядний та громадський контроль; 3) міжнародний контроль у форматі участі суб'єктів міжнародного права в оцінюванні якості вищої освіти в Україні.

У підрозділі 3.2. «Поняття та види державного контролю за якістю вищої освіти в Україні» перш за все зазначається, що одним з найбільш змістовних та широких за сферою здійснення видом контролю за якістю вищої освіти в Україні є контроль державний. Даний вид становить один з ключових напрямів діяльності органів державної влади нашої країни і державних організацій та складається із великого кола спеціальних форм та методів контролю, використання яких недоступне іншим групам суб'єктів.

Аналіз норм чинного законодавства та наукових поглядів вчених дав змогу констатувати, що державний контроль – це спеціальна, нормативно-встановлена діяльність відповідних суб'єктів владно-управлінських відносин, які мають спеціальні владні повноваження на реалізацію особливих форм та методів контролю у досліджуваній сфері. Відмічено, що в контексті представленої проблематики, державний контроль за якістю вищої освіти виражено в окремих формах та методах, право та можливості застосовувати які концентрують в своїй діяльності Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості освіти, а також інші суб'єкти владних повноважень. Надано характеристику окремим видам державного контролю, що реалізуються вказаними вище органами державної влади.

У підрозділі 3.3. «Особливості самоврядного та громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні» підкреслюється, що незважаючи на особливу змістовність державного контролю за якістю вищої освіти в Україні, наявності великого кола різноманітних форм та методів його практичної і, що найбільш головне, постійної реалізації, не менш важливими та дієвими є такі види контрольної

діяльності, як самоврядний та громадський контролю.

Узагальнено наукові думки з приводу сутності громадського контролю взагалі та за якістю вищої освіти зокрема. Встановлено, що під громадським контролем за якістю вищої освіти слід розуміти спеціальний напрям діяльності громадськості (окремих громадян та громадських об'єднань), що направлений на оцінку якості вищої освіти в державі, сприяння діяльності закладів вищої освіти та забезпечення управління ними, а також розроблення практичних та юридичних механізмів підвищення якості вищої освіти. Виокремлено найбільш важливі та специфічні особливості громадського контролю у відповідній сфері.

Відмічена важливість здійснення самоврядного контролю за якістю вищої освіти. Здійснено аналіз діяльності окремих ЗВО та процедур здійснення в них даного виду контролю. З'ясовано, що самоврядний контроль за якістю вищої освіти характеризується наступними особливостями: по-перше, цей контроль відбувається в системі поточної організаційно-управлінської діяльності ЗВО та забезпечується його керівництвом, а саме безпосередньо керівником та колегіальним органом управління; по-друге, самоврядний контроль має подвійну нормативну основу, яку складають як нормативні акти законодавчого та підзаконного рівнів, так і локальні документи, видані в межах певного ЗВО; по-третє, методи самоврядного контролю направлено на забезпечення якості вищої освіти у різних секторах роботи ЗВО та, зокрема, пов'язані із підвищенням науково-педагогічного потенціалу його працівників. Запропоновано власне визначення самоврядного контролю за якістю вищої освіти в Україні.

У підрозділі 3.4. «Участь міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в оцінюванні якості вищої освіти в Україні» вказується, що діяльність міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права щодо оцінювання якості вищої освіти в Україні має найбільш інноваційний та нетиповий характер. Її засади становлять численні конституційні та законодавчі норми, які регламентують зовнішні зносини та міжнародні зв'язки України.

Спираючись на аналіз норм чинного вітчизняного та міжнародного законодавства, було встановлено, що залучення суб'єктів міжнародного права до оцінки та частково контролю якості вищої освіти в Україні здійснюється за декількома рівнями: 1) загальнодержавному, який передбачає безпосередню взаємодію України, як суверенного та незалежного суб'єкта міжнародного права, із іншими державами та міжнародними організаціями шляхом

укладення або вступу до міжнародних договорів; 2) центральному, що виражається у співпраці Міністерства освіти та науки з іншими аналогічними центральними органами іноземних держав шляхом укладення спеціальних угод. На даному рівні формуються міжнародні засади співробітництва та обміну досвідом з питань забезпечення проведення контролю за якістю вищої освіти; 3) локальний рівень – міжнародна діяльність Національного агентства із забезпечення якості освіти, що спрямована на вирішення локальних завдань діяльності агентства та удосконалення на основі використання міжнародного досвіду та інструментів окремих міжнародних організацій процедур контролю якості вищої освіти в Україні.

Розділ 4 «Напрямки удосконалення адміністративно-правових засад контролю за якістю вищої освіти в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 4.1. «Зарубіжний досвід контролю за якістю вищої освіти та можливості його використання в Україні» наголошується на важливості проведення наукових досліджень, присвячених вивченню зарубіжного досвіду контролю за якістю вищої освіти. Аргументовано, що дослідження зарубіжного досвіду контролю за якістю вищої освіти є своєчасним та необхідним кроком на шляху вдосконалення адміністративно-правових засад контролю за якістю вищої освіти в Україні. Вивчення позитивних та проблемних аспектів організації і здійснення означеного контролю у іноземних країнах дозволить більш швидко привести національний механізм контролю за якістю вищої освіти до провідних міжнародних стандартів, уникаючи на цьому шляху можливих ускладнень та інших проблем, з якими зіткнулися інші держави.

Здійснено аналіз досвіду таких держав, як: Німеччина, Франція, Литва, Латвія та Естонія, на основі чого відзначена висока ефективність здійснення контрольної діяльності за якістю вищої освіти у цих державах. Зроблено висновок про те, що у європейських країнах механізми контролю за якістю вищою освітою мають як спільні риси так і свої специфічні властивості. В цілому ж, до особливо корисних для України аспектів зарубіжного досвіду щодо здійснення досліджуваного контролю віднесено наступні: грамотне поєднання ідей єдиного освітнього європейського простору з національними освітніми традиціями; запровадження комплексного підходу до контролю за якістю вищої освіти, який передбачає суто державний та змішаний контроль; створення умов для функціонування різних недержавних організацій, що мають право

здійснювати акредитацію вищих шкіл; акредитаційні агентства або фонди у зарубіжних країнах здійснюють акредитацію не лише освітніх програм, але й інституційну акредитацію закладів вищої освіти; у зарубіжних країнах розповсюдженою є практика обов'язкового залучення іноземних експертів до роботи в комісіях, що здійснюють оцінку якості вищої освіти.

У підрозділі 4.2. «Перспективні напрямки вдосконалення адміністративних процедур здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні» акцентується увага на тому, що одним із ключових та обов'язкових структурних елементів механізму контролю за якістю вищої освіти є адміністративні процедури, через які реалізуються відповідні контрольні заходи. І від того, які саме процедури використовуються та яким чином вони організовані прямо залежить ефективність і дієвість зазначеного контролю.

Надано характеристику ліцензійним адміністративним процедурам здійснення контролю за якістю вищої освіти, задля чого здійснено аналіз низки наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства. Наголошено, що з метою вдосконалення процедури ліцензування освітньої діяльності закладів вищої освіти слід переглянути форми, що додаються до заяви, виключивши із них вимоги щодо надання інформації, яка не має відношення до забезпечення ліцензійних умов. Опрацьовано й інші важливі напрямки покращення реалізації вказаних процедур.

Акцентовано увагу на тому, що важливою адміністративною процедурою контролю за якістю вищої освіти є акредитація. Чинне українське законодавство передбачає два види акредитації: акредитацію освітніх програм та інституційну акредитацію. Доведено, що з метою вирішення проблем акредитації необхідно забезпечити більш якісну роботу експертів, зобов'язавши їх під час виконання своїх функцій перевіряти не лише відповідність та чіткість формулювань, але й в цілому взаємозв'язок і узгодженість усіх компонентів освітньої програми. Крім того, слушною видається думка про те, що експерти повинні враховувати специфіку профілю навчального закладу і відповідної програми, а, отже, використовувати диференційований підхід до оцінки показників якості. Констатовано, що в операційних положеннях та інструкціях про акредитацію слід відобразити динамічне, а не статичне розуміння якості. Йдеться про те, що при акредитації слід вимірювати «додану вартість», підвищення якості, «дельту» в розвитку, а не поточний стан наявних показників.

У підрозділі 4.3. «Оптимізація критеріїв оцінювання

ефективності здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні» відмічається, що для визначення ефективності будь-якої діяльності, в тому числі контролю за якістю вищої освіти, потрібні конкретні критерії, за якими і буде вимірюватися дана ефективність.

Узагальнюються наукові думки з приводу сутності поняття критерій. Досліджено теоретичні підходи щодо класифікації критеріїв оцінювання контрольної діяльності. Доведено, що найбільш доцільно запровадити комбінований підхід до критеріїв оцінювання ефективності здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні із провідною роллю якісних критеріїв, а саме: 1) результативність та дієвість; 2) динамічність та інтенсивність; 3) нормативно-правова урегульованість; 4) зрозумілість та прозорість; 5) фахова думка з приводу ефективності контролю за якістю вищої освіти; 6) громадська думка. Надано змістовну характеристику кожному критерію.

Зауважено на тому, що коло критеріїв, за якими має здійснюватися оцінка ефективності контролю за якістю вищої освіти, не є статичним. Перелік критеріїв має бути гнучким та релевантним для того, щоб завжди забезпечувати отримання максимально об'єктивних даних про стан ефективності зазначеного контролю. Тож запропонований вище перелік критеріїв не є виключним, однак, саме такі, на нашу думку, є сьогодні корисними та доцільними для використання з метою з'ясування основних показників ефективності контролю за якістю вищої освіти.

У підрозділі 4.4. *«Удосконалення організаційних засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні»* розкриваються наукові думки з приводу сутності поняття «організаційні засади», на основі чого було сформовано власне бачення щодо поняття «організаційні засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні». Відзначено, що організаційні засади – це найбільш принципи, визначальні норми, рішення, дії, встановлення та (або) реалізація яких є неодмінною або ваговою умовою стабільного, якісного та ефективного здійснення контролю за якістю освіти. Якщо правові засади визначають юридичні правила контролю, то організаційні – це робота із безпосереднього об'єднання усіх елементів контролю в єдину цілісну систему та забезпечення її належного функціонування.

Звернено увагу на організаційно-інституційну складову механізму контролю за якістю вищої освіти, тобто на систему суб'єктів, які здійснюють даний контроль. Обстоюється позиція, що ключовим питанням тут є необхідність та доцільність передання

частини функцій із контролю за якістю освіти, а саме здійснення акредитації, спеціалізованим агенціям, що утворюються та функціонують на громадських і конкурентних засадах. Запровадження такого підходу цілком відповідає передовій зарубіжній практиці у цій сфері.

Здійснено аналіз діяльності Агенцій з акредитації, на основі чого обґрунтовано доцільність розробити закон, який би визначав організаційно-правові засади створення та функціонування зазначених інституцій.

Відмічено, що законодавцю варто звернути увагу на проблематику кадрового забезпечення суб'єктів контролю за якістю вищої освіти. Наголошено, що проблеми у роботі експертів обумовлені тим, що вони не завжди вірно розуміють свою місію у цій галузі, формально ставляться до виконання поставлених перед ними завдань і цілей. Це, у свою чергу, є наслідком недостатньої підготовки експертів. Запропоновано розробити концептуальні засади підготовки експертів з питань контролю якості вищої освіти, особливо враховуючи перспективи впровадження незалежних акредитаційних агенцій. Важливо навчити експертів, що оцінка здійснюється за якісними критеріями і не піддається кількісному вимірюванню.

Узагальнено, що запропоновані кроки щодо вдосконалення організаційних засад здійснення контролю за якістю вищої освіти не вирішують усіх організаційних проблем зазначеного контролю. Втім, їх практична реалізація має суттєвим позитивним чином позначитися на об'єктивності, неупередженості та дієвості даного контролю.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, змісту та розкриття особливостей адміністративно-правових засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні, що лягло в основу вироблення відповідної концепції, а також пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків та рекомендацій. Серед яких такі:

1. Аргументовано, що вищу освіту, як об'єкт контролю доцільно розглядати у широкому та вузькому розумінні. Відповідно до першого – це особлива, стандартизована, регульована державою та заснована на положеннях законодавства сфера суспільної діяльності,

пов'язана із забезпеченням отримання людьми спеціальних знань, вмінь та навичок відповідно до нормативно встановлених ступенів та рівнів. У вузькому ж розумінні, вища освіта – це сукупність спеціальних знань, вмінь, навичок, духовних та моральних цінностей, які надаються людині у визначеному нормативно-правовими актами та регульованому державою порядку.

Констатовано, що вищій освіті, як соціально-правовому явищу властиві наступні ключові особливості: по-перше, вища освіта має широку та якісну систему нормативно-правового регулювання, адже даному питанню присвячено цілу низку законодавчих та підзаконних нормативних джерел; по-друге, держава визнає особливу суспільну цінність вищої освіти, у зв'язку з чим формує та реалізує за цим напрямом окрему гілку державної політики; по-третє, вища освіта має значне соціальне значення, адже забезпечує систематичний, невинний розвиток людини та набуття нею професійних навичок і вмінь, які в подальшому допомагають їй обирати ту чи іншу професію та реалізовувати трудову діяльність; по-четверте, вища освіта є сферою виникнення та існування великої кількості управлінських відносин, що виникають між низкою органів державної влади, які складають систему державного управління освітянським сектором; по-п'яте, вища освіта є послідовною та структурованою, що передбачає отримання відповідною особою консолідованого «пакету» знань, який забезпечує її стале, послідовне навчання.

2. Доведено, що контроль як спосіб забезпечення законності діяльності закладів вищої освіти, – це особливий напрямок роботи уповноважених суб'єктів, який направлено на спостереження, аналіз та перевірку поточного стану функціонування відповідних закладів та її відповідності визначеним законодавством стандартам та вимогам. Сутність вказаного контролю виражається в наступному: по-перше, існуванні багаторівневої структури управління вищою освітою та реалізації державної політики в цій сфері; по-друге, законодавчо встановлених жорстких та виключних ліцензійних вимогах і стандартах діяльності закладів вищої освіти України; по-третє, наявності акредитаційної процедури перевірки статусу (рівня) ЗВО; по-четверте, системності контролю, який включає в себе контроль за якістю вищої освіти та підтримки даної якості ЗВО.

3. Визначено, що принципи контролю за якістю вищої освіти в Україні – це вихідні, основоположні ідеї, науково обґрунтовані юридичні вимоги вищого ступеню імперативності, що становлять базис правового регулювання суспільних відносин, які виникають в

сфері контролю за поведінкою суб'єктів здійснення контрольної діяльності щодо забезпечення високого рівня якості вищої освіти в Україні.

Виділено три класифікаційні групи принципів контролю за якістю вищої освіти, а саме: а) загальнодержавні юридичні принципи (верховенство права, законність та людиноцентризм в діяльності держави тощо); б) принципи контрольної діяльності (принцип об'єктивності, принцип компетентності контролю, принцип безперервності контролю); в) принципи безпосередньої реалізації контрольних повноважень у сфері вищої освіти (принцип відповідності контролю засадам державної політики в сфері вищої освіти, принцип привалювання профілактичних заходів, принцип комплексності).

4. Встановлено, що правові засади контролю за якістю вищої освіти в Україні – це система нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на врегулювання та упорядкування суспільних відносин, що виникають під час діяльності уповноважених суб'єктів контролю за якістю вищої освіти, а також встановлюють юридичний зміст, форми, порядок реалізації та інші практичні аспекти даного різновиду контрольної діяльності.

Доведено, що норми адміністративного права займають ключове місце серед правових засад контролю за якістю освіти в Україні, оскільки саме за їх допомогою: регламентовано порядок роботи суб'єктів контролю, їх структуру та взаємну підпорядкованість; особливості реалізації окремих адміністративних процедур (наприклад, ліцензійних та/або атестаційних); перелік функцій та завдань в галузі контролю за якістю вищої освіти і таке інше. Важливим є також те, що саме норми адміністративної галузі права закріплюють правові та організаційні особливості взаємодії суб'єктів контролю у досліджуваній сфері.

5. Констатовано, що метою контролю за якістю вищої освіти в Україні є забезпечення високого рівня управління сектором вищої освіти та якістю її надання. Відповідно до визначеної мети завдання контролю за якістю вищої освіти – це система тактичних і стратегічних цілей, виконання яких покладено на уповноважені органи в сфері контролю за якістю вищої освіти задля досягнення зазначеної мети контролю. До таких завдань віднесено: забезпечення неухильного дотримання стандартів якості вищої освіти в діяльності ЗВО; системний моніторинг та аналіз діяльності ЗВО та інших уповноважених відомств на предмет її відповідності вимогам законодавства про якість вищої освіти; виявлення фактів порушення

законодавства про вищу освіту ЗВО та іншими уповноваженими відомствами, зокрема відхилень від нормативно-визначених стандартів якості вищої освіти та освітньої діяльності; системний аналіз та перевірка дотримання ліцензійних умов в сфері якості вищої освіти та реалізація заходів впливу на порушників даних умов; припинення порушень та притягнення до відповідальності порушників нормативно-визначених стандартів та вимог щодо якості вищої освіти та освітньої діяльності.

Визначено, що функції контролю за якістю вищої освіти в Україні – це система нормативно-встановлених, обумовлених завданнями напрямів реалізації контролю, з метою забезпечення високого рівня управління вищою освітою та її якості на території України. До відповідних функцій було віднесено: стимулюючу, стабілізуючу, виховну, відновлюючу, інноваційну та інформаційну. Обґрунтовано доцільність включення до положень Закону України «Про контроль якості вищої освіти» окремих статей, у тексті яких передбачити перелік завдань та функцій контролю за якістю вищої освіти в державі.

6. Узагальнено, що предметом контролю за якістю вищої освіти в Україні є діяльність закладів вищої освіти, а також інших уповноважених суб'єктів щодо дотримання законодавчо визначених стандартів, ліцензійних вимог та державної політики в сфері вищої освіти. Тобто предметом контролю є весь комплекс управлінсько-організаційної діяльності в галузі вищої освіти, який направлено на підтримку належного рівня якості як освітніх послуг, так і будь-яких інших процесів, направлених на забезпечення їх якості. Підкреслено, що важливість визначення предмету контролю є не лише теоретичним, але й практичним завданням, адже саме цей фактор визначає межі контрольної діяльності за якістю освіти в Україні.

Встановлено, що межі контролю за якістю вищої освіти виражено у сформованих та визначених відповідно до предмету контролю сферах: 1) юридичних інститутах та механізмах контрольної діяльності, направленої на забезпечення дотримання вимог та стандартів якості вищої освіти; 2) широті повноважень суб'єктного складу контролю за якістю вищої освіти в Україні; 3) визначених та сформованих на основі законодавства адміністративних та інших формах та методах контролю за якістю вищої освіти.

7. Обґрунтовано, що суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні доцільно розглядати з двох позицій: по-перше, як сукупність уповноважених органів державної влади, які відповідно

до норм чинного законодавства наділені владними повноваженнями, що дають змогу здійснювати контрольну діяльність у відповідному напрямку; по-друге, як систему структурних підрозділів відповідних ВНЗ, до компетенції яких входить здійснення самоврядного контролю за якістю вищої освіти.

Наголошено на існуванні п'яти ключових груп суб'єктів контрольної діяльності у досліджуваній сфері, а саме: а) вищі органи державної влади – Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, які формують засади контрольної діяльності в цілому та засади якості освіти; б) друга група представлена єдиним центральним органом виконавчої влади – Міністерством освіти і науки України. В своїй роботі зазначений суб'єкт: по-перше, реалізує національну політику в галузі освіти в цілому та якості вищої освіти зокрема; по-друге, здійснює ліцензування освітньої діяльності; по-третє, формує підзаконну нормативно-правову базу щодо порядку та механізмів контрольної діяльності якості вищої освіти, зокрема: порядок проведення моніторингу освітньої діяльності, положення про акредитацію, проекти ліцензійних умов, тощо; в) цільові суб'єкти контролю, до яких відноситься Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, галузеві експертні ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти; г) самоврядні суб'єкти контролю за якістю вищої освіти в Україні, зокрема: заклади вищої освіти, які реалізують окремий набір форм та методів контролю, але при цьому вони не наділені владними повноваженнями; ґ) суб'єкти міжнародного права – особливі учасники контролю за якістю вищої освіти, діяльність яких має специфічний характер, у порівнянні із іншими суб'єктами, адже регламентована не тільки національним законодавством, але й актами міжнародного права.

8. Доведено, що адміністративні форми контролю за якістю вищої освіти – це нормативно-визначені, структуровані системи адміністративно-правових методів, які в своїй сукупності формують організаційно-практичні моделі контролю за якістю вищої освіти в Україні. Виділено наступні форми контролю за якістю вищої освіти: а) зовнішній контроль; та б) внутрішній контроль за якістю вищої освіти.

Встановлено, що адміністративні методи контролю за якістю вищої освіти – це нормативно-визначена та регульована система інформаційних, контрольних-наглядових, процедурних способів, засобів та заходів адміністративно-правового характеру, кожен з яких

направлено на реалізацію контролю за якістю вищої освіти в Україні. В своїй сукупності адміністративні методи складають форми контролю за якістю вищої освіти та розподіляються у зв'язку із цим наступним чином: а) зовнішній контроль: перевірки, ліцензування, акредитації, моніторинг та аналіз, рекомендації та консультації; б) внутрішній контроль: систематичне підвищення рівня кваліфікації персоналу закладів вищої освіти; внутрішній моніторинг програм освіти; забезпечення дисципліни та законності в діяльності персоналу закладів вищої освіти тощо.

9. Акцентовано увагу на тому, що класифікація дозволяє не просто аналізувати види якогось об'єкту, а досліджувати розгалужені системи складних, комплексних явищ, які відрізняються багатоманітністю проявів та форматів. Відповідно до цього класифікація контролю за якістю вищої освіти дає можливість простежити існуючі на сьогоднішній день напрями розвитку змісту цієї категорії, визначитись із тим, як саме розподіляються його методи та форми, а також в кінцевому рахунку здійснити більш глибокий, орієнтований на конкретні різновиди аналіз сутності контрольної діяльності даного типу.

Констатовано, що класифікація контролю за якістю вищої освіти повинна відбуватись на основі суб'єктного критерію, що дозволить запобігти неправильному виділенню видів контролю, зокрема шляхом ототожнення їх із формами. На основі цього виділено: 1) державний контроль; 2) самоврядний та громадський контроль; 3) міжнародний контроль у форматі участі суб'єктів міжнародного права в оцінюванні якості вищої освіти в Україні.

10. Встановлено, що державний контроль – це спеціальна, нормативно-встановлена діяльність відповідних суб'єктів владно-управлінських відносин, які мають спеціальні владні повноваження на реалізацію особливих форм та методів контролю у певній сфері. В досліджуваному контексті державний контроль за якістю вищої освіти виражено в окремих формах та методах, право та можливості застосовувати які концентрують в своїй діяльності Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості освіти, а також інші суб'єкти владних повноважень та організації державного сектору.

Виділено два ключові різновиди державного контролю за якістю вищої освіти: а) державний контроль, який застосовується Міністерством освіти і науки України в межах наданих йому повноважень і в процесі реалізації освітньої політики в державі; б) державний контроль за якістю вищої освіти, який здійснюється

Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти і підпорядкованими йому організаціями.

11. Визначено, що громадський контроль за якістю вищої освіти доцільно розуміти як спеціальний напрям діяльності громадськості (окремих громадян та громадських об'єднань), що направлений на оцінку якості вищої освіти в державі, сприяння діяльності ЗВО та забезпечення управління ними, а також розроблення практичних та юридичних механізмів підвищення якості вищої освіти. Запропоновано наступне визначення самоврядного контролю – це особливий вид контролю за якістю вищої освіти в Україні, реалізація якого відбувається в контексті організаційно-управлінської діяльності закладів вищої освіти та спрямовується на формування та забезпечення високого рівня якості освітньої діяльності в них, а також високого науково-педагогічного рівня його працівників.

Доведено, що самоврядний контроль за якістю вищої освіти – це вид контролю за якістю вищої освіти в Україні, що реалізується в контексті організаційно-управлінської діяльності закладів вищої освіти, а також спрямовується на формування та забезпечення: 1) високого рівня якості освітньої діяльності в ЗВО; 2) високого науково-педагогічного рівня його працівників. Головною специфікою даних видів контролю є відсутність владно-управлінської ознаки та можливості застосовувати державний примус, адже їх реалізація покладається на суспільні осередки та в цілому виражає спосіб соціальної регуляції.

12. Встановлено, що суб'єкти міжнародного права – це особливі незалежні учасники міжнародних правовідносин, юридичний статус яких визначається межами національного суверенітету та нормами міжнародних актів: договорів, угод, меморандумів тощо. До суб'єктів міжнародного права пропонується віднести держави та представників держав, тобто відповідні національні органи, які вступають у міжнародні відносини від імені країни; міжнародні організації засновані згідно із міжнародними нормативно-правовими документами.

Констатовано, що залучення суб'єктів міжнародного права до оцінки та частково контролю за якістю вищої освіти в Україні здійснюється за декількома рівнями: 1) загальнодержавному – передбачає безпосередню взаємодію України, як суверенного та незалежного суб'єкта міжнародного права, з іншими державами та міжнародними організаціями шляхом укладення або ратифікації міжнародних договорів; 2) центральному – співпраця Міністерства

освіти та науки з іншими аналогічними центральними органами іноземних держав шляхом укладення спеціальних угод з метою формування міжнародних засад співробітництва та обміну досвідом з питань забезпечення проведення та контролю в галузі вищої освіти; 3) локальний рівень – міжнародна діяльність Національного агентства із забезпечення якості освіти.

13. Доведено, що до особливо корисних для України аспектів зарубіжного досвіду щодо здійснення контролю за якістю вищої освіти варто віднести наступні: по-перше, оптимальне поєднання ідей єдиного освітнього європейського простору з національними освітніми традиціями; по-друге, запровадження комплексного підходу до контролю за якістю вищої освіти, який передбачає суто державний та змішаний контроль; по-третє, створення умов для функціонування різних недержавних організацій, що мають право здійснювати акредитацію вищих шкіл; по-четверте, акредитаційні агентства або фонди у зарубіжних країнах здійснюють акредитацію не лише освітніх програм, але й інституційну акредитацію закладів вищої освіти; по-п'яте, у зарубіжних країнах розповсюдженою є практика обов'язкового залучення іноземних експертів до роботи в комісіях, що здійснюють оцінку якості вищої освіти; по-шосте, у досліджених європейських державах акредитація закладів вищої освіти відбувається у декілька етапів: самообстеження (самоаналіз, самоекспертиза), яке є основою для проведення акредитації; зовнішнє оцінювання; впровадження у роботу закладу вищої освіти вироблених під час моніторингу рекомендацій та пропозицій; по-сьоме, основний обсяг роботи під час реалізації процедур контролю відбувається переважно дистанційно через відповідні засоби електронної комунікації. Тобто таким чином мінімізується кількість безпосередніх особистих контактів між суб'єктом та об'єктом контролю, що підвищує об'єктивність, неупередженість та прозорість такого контролю; по-восьме, у європейських державах особлива увага відводиться участі у міжнародних моніторингових програмах та проектах.

14. До найбільш перспективних напрямків вдосконалення адміністративних процедур здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні віднесено наступне:

– по-перше, необхідно вдосконалити процедури ліцензування освітньої діяльності. В даному контексті: а) запровадити обов'язкову експертизу у порядок ліцензування освітньої діяльності закладу вищої освіти, що не просто вносить якусь особливість у процедуру ліцензування, а принципово змінює її механізм, ускладнюючи

останній; б) доцільно скористатися досвідом деяких зарубіжних держав (зокрема Естонії) та спростити процедуру ліцензування державних закладів вищої освіти; в) переглянути форми, що додаються до заяви, виключивши із них вимоги щодо надання інформації, яка не має відношення до забезпечення ліцензійних умов;

– по-друге, доцільно переглянути процедури акредитації освітньої діяльності. В цьому напрямку вбачається доцільним: а) звернути увагу на роботу експертів, зокрема необхідно забезпечити більш якісну роботу експертів, зобов'язавши їх під час виконання своїх функцій перевіряти не лише відповідність та чіткість формулювань, але й в цілому взаємозв'язок і узгодженість усіх компонентів освітньої програми. Окрім того, варто скористатися зарубіжним досвідом, зокрема Німеччини, в якій в якості одного з етапів передбачено впровадження результатів акредитації у практичну діяльність закладу вищої освіти, тобто за результатами перевірки експерти відзначають не лише недоліки, але й досягнення закладу вищої освіти у порівнянні із результатами попередньої експертизи; б) процедура акредитації повинна враховувати навчальні та наукові досягнення студентів, оскільки лише опитування здобувачів вищої освіти, передбачене законодавством, навряд чи можна вважати надійним джерелом про якість та ефективність освітньої програми. Натомість важливим показником її оцінювання за цими критеріями є врахування результатів оцінювання успіхів студентів у навчанні.

15. Обґрунтовано, що в Україні доцільно запровадити комбінований підхід до критеріїв оцінювання ефективності здійснення контролю за якістю вищої освіти із провідною роллю якісних критеріїв, а саме: 1) результативність та дієвість, які дозволяють судити про те, чи досягаються цілі і завдання контролю; 2) динамічність та інтенсивність, які дають можливість: з'ясувати кількість контрольних заходів проведених за певний період, середній строк їх повної реалізації; визначити як зміни у інтенсивності контролю впливають на стан якості вищої освіти; 3) нормативно-правова урегульованість. Аналіз контролю за даним критерієм необхідний для того, щоб з'ясувати чи відповідають організаційно-правові основи контролю тим концептуальним і стратегічним цілям, на реалізацію яких він орієнтований. Тобто чи здатен контроль реально забезпечувати необхідні результати за наявних юридичних правил його організації та здійснення; 4) зрозумілість та прозорість, що дозволяють визначити, наскільки простими та однозначними для розуміння зацікавленими особами є процедури і результати

контролю. При цьому важливо розуміти, що такими особами є не лише фахівці, але й здобувачі освіти, їх батьки (особи, які їх замінюють); 5) фахова думка з приводу ефективності контролю за якістю вищої освіти. Оцінювання за даним критерієм передбачає вивчення думок працівників вищої освіти, а також спеціалізованих організацій, установ, що займаються практичною та (або) дослідною діяльністю у сфері забезпечення якості освіти; 6) громадська думка – критерій, що передбачає оцінювання ефективності контролю на підставі вивчення думки з цього приводу, перш за все користувачів освітніх послуг, а також інших зацікавлених громадян.

16. Констатовано, що удосконалення організаційних засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні має передбачати:

– по-перше, необхідним та доцільним є передання частини функцій із контролю за якістю освіти, а саме здійснення акредитації, спеціалізованим агенціям, що утворюються та функціонують на громадських і конкурентних засадах. Запровадження такого підходу цілком відповідає передовій зарубіжній практиці у цій сфері;

– по-друге, доцільно нормативно закріпити організаційно-правові засади створення та функціонування Акредитаційних агенцій. Відмічено, що цей закон не повинен детально регламентувати усі аспекти формування даних агенцій, організації та реалізації ними їхньої контрольної діяльності, а лише визначати загальні, найбільш принципові аспекти правового становища і роботи означених інституцій;

– по-третє, суб'єкти контролю за якістю освіти повинні не просто оцінювати і констатувати у своїх висновках її стан, але вживати заходів щодо усунення виявлених під час контролю проблем і недоліків, а також надавати рекомендації і поради щодо подальшого розвитку освітньої діяльності закладу вищої освіти чи його підрозділу;

– по-четверте, визначити концептуальні засади взаємодії та координації суб'єктів контролю за якістю освіти та розробити на їх підставі відповідний порядок, в якому передбачити принципи та завдання взаємодії і координації, форми та напрямки її здійснення, її суб'єктний склад.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

1. Невядовський В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні: монографія: монографія. – Харків : Факт, 2020. – 367 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Невядовський В. О. Принципи державного контролю. *Право і безпека*. 2014. № 3 (54). С. 66–71.

3. Невядовський В. О. Класифікація контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Європейські перспективи*. 2016. № 3. С. 205–209.

4. Невядовський В. О. Особливості реалізації адміністративно-правових норм у діяльності Національної поліції України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 170–176.

5. Невядовський В. О. Завдання та функції контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Європейські перспективи*. 2016. № 1. С. 212–216.

6. Невядовський В. О. Теоретико-правові аспекти сутності координації правоохоронної діяльності. *Форум права*. 2016. № 4. С. 224–228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_4_37.

7. Невядовський В. О. Щодо необхідності вдосконалення адміністративних процедур здійснення контролю за якістю вищої освіти. *Європейські перспективи*. 2016. № 4. С. 247–252.

8. Невядовський В. О. До проблеми визначення поняття та особливостей державного контролю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. Т. 2. С. 25–29.

9. Невядовський В. О. Досвід провідних країн Європи щодо здійснення контролю за якістю вищої освіти. *Наше право*. 2017. № 4. С. 244–249.

10. Невядовський В. О. Принципи контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 139–143.

11. Невядовський В. О. Адміністративні форми та методи контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 48–54.

12. Невядовський В. О. Предмет та межі контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 88–92.

13. Невядовський В. О. Теоретико-методологічні засади визначення поняття та видів державного контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 6. Спецвип. Т. 2. С. 179–183.

14. Невядовський В. О. Напрямки вдосконалення адміністративних процедур здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Право. UA*. 2020. № 1. С. 219–224.

15. Невядовський В. О. Система суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 7. Спецвип. С. 252–256.

16. Невядовський В. О. Оцінювання ефективності здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Право. UA*. 2020. № 2. С. 232–236.

17. Невядовський В. О. Особливості самоврядного та громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. Спецвип. С. 163–166.

18. Невядовський В. О. Правові засади контролю за якістю вищої освіти в Україні та місце серед них норм адміністративного права. *Наше право*. 2020. № 3. С. 214–218.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

19. Невядовський В. О. Поняття та особливості вищої освіти як об'єкту контролю. *Верховенство права*. 2016. № 1. С. 214–218.

20. Невядовський В. О. Сутність та зміст контролю як способу забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти. *Верховенство права*. 2016. № 4. С. 209–213.

21. Невядовский В. О. К характеристике форм и методов государственного контроля в области связи. *Право и Закон*. 2018. № 3. С. 144–151.

22. Невядовский В. О. Критерии оценки эффективности осуществления контроля за качеством высшего образования. *Верховенство права*. 2017. № 4. С. 217–221.

23. Oleksandr Bakumov, Vladyslav Neviadovskyi, Olha Shaituro. Intellectual capital development within the conditions of the information society. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 4. N. 4. Riga: Publishing House «Baltija Publishing», 2018. С. 14–24.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Невадовський В. О. Значення контролю та нагляду для становлення України як правової держави. *Адміністративне право України: сучасний стан та шляхи розвитку*: матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 27 квітня 2012 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2012. С. 148–150.

25. Невадовський В. О. Адміністративні послуги: організаційно-правові реалії. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 15 квітня 2015 р.) / оргком. конф.: С. М. Гусаров (голова) та ін. С. 142–145.

26. Невадовський В. О. Щодо розуміння змісту окремих адміністративно-правових норм в діяльності Патрульної поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*: збірник матеріалів конференції (м. Харків, 21 квітня 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 336–339.

27. Невадовський В. О. Вдосконалення системи суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 67–70.

28. Невадовський В. О. До проблеми ліцензування сфери вищої освіти в Україні. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

29. Невадовський В. О. Стан правового регулювання організації первинної професійної підготовки перемінного складу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 21 червня 2019 р.). Харків: НДІ ППСН, 2019. С. 106–108.

30. Невадовський В. О. Обґрунтування необхідності створення незалежних Агенцій з акредитації освітньої діяльності. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

31. Невядовський В. О. Досвід Франції у сфері здійснення контролю за якістю вищої освіти. *Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 09–10 лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

32. Невядовський В. О. Повноваження суб'єктів щодо здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 грудня 2019 р.). С. 113–115.

33. Невядовський В. О. Проблеми кадрового забезпечення суб'єктів контролю за якістю вищої освіти. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 вересня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 60–63.

34. Невядовський В. О. До проблеми акредитації освітньої діяльності в Україні. Концепція соціальної безпеки в Україні: тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 6 листопада 2020 р.). С. 62–63. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201106/article/view/neviadovskyi.

35. Невядовський В. О. Удосконалення взаємодії та координації суб'єктів здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). С. 6–7. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/neviadovskyi.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

36. Невядовський В. О. Управління державною власністю // Адміністративне право України: підручник. Особлива частина: академічний курс / О. М. Бандурка, А. Т. Комзюк, О. Ю. Салманова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора, академіка НАПрНУ України О. М. Бандурки; Харків: ХНУВС, 2013. С. 42–78.

37. Невядовський В. О. Поняття суб'єктів міграційного права та їх правовий статус // Міграційне право України: підручник / С. М. Гусаров, А. Т. Комзюк, О. Ю. Салманова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид.

наук, чл.-кор. НАПрНУ України С. М. Гусарова; МВС України, Харків, нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2016. С. 62–71.

38. Невадовський В. О. Особливості звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)*: збірник наукових статей і тез доповідей науково-практичної конференції до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листопада 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 214–216.

39. Невадовський В. О. Щодо розмежування змісту термінів «публічна безпека» та «публічний порядок»: законодавчі реалії. *Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 14 червня 2019 р.); Науково-дослідний інститут публічної політики та соціальних наук. Харків: НДІ ППСН, 2019. С. 96–98.

АНОТАЦІЯ

Невадовський В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ; Сумський державний університет. – Суми, 2021.

Дисертацію присвячено аналізу адміністративно-правових засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. Визначено поняття та особливості вищої освіти як об'єкту контролю. З'ясовано сутність та зміст контролю як способу забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти. Окреслено систему принципів контролю за якістю вищої освіти в Україні. Охарактеризовано правові засади контролю за якістю вищої освіти в Україні та встановлено місце серед них адміністративно-правового регулювання. Узагальнено завдання та функції контролю за якістю вищої освіти в Україні. Встановлено предмет та межі контролю за якістю вищої освіти в Україні. Розкрито систему суб'єктів контролю за якістю вищої освіти в Україні. Систематизовано адміністративні форми та методи контролю за якістю вищої освіти в Україні. Окреслено проблеми класифікації контролю за якістю вищої освіти в Україні. Визначено поняття та види державного контролю за якістю

вищої освіти в Україні. З'ясовано особливості самоврядного та громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні. Розкрито особливості участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в оцінюванні якості вищої освіти в Україні. Узагальнено зарубіжний досвід контролю за якістю вищої освіти та опрацьовано можливості його використання в Україні. Встановлено перспективні напрямки вдосконалення адміністративних процедур здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. Окреслено напрямки оптимізації критеріїв оцінювання ефективності здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні. З'ясовано шляхи удосконалення організаційних засад здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні.

Ключові слова: вища освіта, об'єкт, контроль, законність, заклади вищої освіти, правові засади, завдання, функції, предмет, межі контролю, суб'єкт, адміністративні форми, методи, самоврядний контроль, громадський контроль, міжнародні організації, адміністративні процедури, критерії, оптимізація, зарубіжний досвід, удосконалення, адміністративні засади.

АННОТАЦІЯ

Невядовский В. О. Административно-правовые основы осуществления контроля за качеством высшего образования в Украине. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Харьковський національний університет внутрішніх дел; Сумської державної академії державного управління. – Суми, 2021.

Диссертация посвящена анализу административно-правовых основ осуществления контроля за качеством высшего образования в Украине. В работе определено понятие и особенности высшего образования как объекта контроля. Аргументировано, что высшее образование, как объект контроля целесообразно рассматривать в широком и узком смысле. Согласно первому — это особая, стандартизированная, регулируемая государством и основаная на положениях законодательства сфера общественной деятельности, связанная с обеспечением получения людьми специальных знаний, умений и навыков в соответствии с нормативно установленными степенями и уровнями. В узком смысле, высшее образование — это совокупность специальных знаний, умений, навыков, духовных и

нравственных ценностей, предоставляемых человеку в определенном нормативно-правовыми актами и регулируемой государством порядке.

Выяснена сущность и содержание контроля как способа обеспечения законности в деятельности высших учебных заведений. Доказано, что контроль как способ обеспечения законности деятельности высших учебных заведений — это особое направление работы уполномоченных субъектов, которое направлено на наблюдение, анализ и проверку текущего состояния функционирования соответствующих учреждений и ее соответствия определенным законодательством стандартам и требованиям. Сущность указанного контроля выражается в следующем: во-первых, существовании многоуровневой структуры управления высшим образованием и реализации государственной политики в этой сфере; во-вторых, законодательно установленных жестких и исключительных лицензионных требований и стандартах деятельности высших учебных заведений Украины; в-третьих, наличие аккредитационной процедуры проверки статуса (уровня) высших учебных заведений; в-четвертых, системности контроля, который включает в себя контроль за качеством высшего образования и поддержки данного качества высших учебных заведений.

Определена система принципов контроля качества высшего образования в Украине. Охарактеризованы правовые основы контроля качества высшего образования в Украине и установлено место среди них административно-правового регулирования. Доказано, что нормы административного права занимают ключевое место среди правовых основ контроля за качеством образования в Украине, поскольку именно с их помощью: регламентирован порядок работы субъектов контроля, их структура и подчиненность; особенности реализации отдельных административных процедур (например, лицензионных и / или аттестационных) перечень функций и задач в области контроля за качеством высшего образования и так далее. Важным является тот факт, что именно нормы административной области права закрепляют правовые и организационные особенности взаимодействия субъектов контроля в исследуемой сфере.

Обобщены задачи и функции контроля за качеством высшего образования в Украине. Установлен предмет и пределы контроля качества высшего образования в Украине. Раскрыта система субъектов контроля качества высшего образования в Украине.

Систематизированы административные формы и методы контроля за качеством высшего образования в Украине. Обозначены проблемы классификации контроля качества высшего образования в Украине. Определено понятие и виды государственного контроля за качеством высшего образования в Украине. Выявлены особенности самоуправления и общественного контроля за качеством высшего образования в Украине. Раскрыты особенности участия международных организаций и других субъектов международного права в оценке качества высшего образования в Украине. Обобщен зарубежный опыт контроля качества высшего образования и обработаны возможности его использования в Украине. Установлены перспективные направления совершенствования административных процедур осуществления контроля за качеством высшего образования в Украине. Определены направления оптимизации критериев оценки эффективности осуществления контроля за качеством высшего образования в Украине. Выявлены пути совершенствования организационных основ осуществления контроля за качеством высшего образования в Украине.

Ключевые слова: высшее образование, объект, контроль, законность, учреждения высшего образования, правовые основы, задачи, функции, предмет, пределы контроля, субъект, административные формы, методы, самоуправляемый контроль, общественный контроль, международные организации, административные процедуры, критерии, оптимизация, зарубежный опыт, усовершенствование, административные основы.

SUMMARY

Neviadovskiy V. O. Administrative and Legal Principles of Carrying out Control over Higher Education's Quality in Ukraine. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy State University. – Sumy, 2021.

The dissertation is focused on the analysis of administrative and legal principles of carrying out control over the quality of higher education in Ukraine. The concepts and specific features of higher education as an object of control have been defined. The essence and content of control as the way of ensuring legality in the activities of higher education institutions have been clarified. The system of principles of control over the quality of higher education in Ukraine has been outlined. The author

has characterized legal principles of control over the quality of higher education in Ukraine and has established the place of administrative and legal regulation among them. The tasks and functions of control over the quality of higher education in Ukraine have been generalized. The subject matter and limits of control over the quality of higher education in Ukraine have been established. The system of subjects of control over the quality of higher education in Ukraine has been revealed. Administrative forms and methods of control over the quality of higher education in Ukraine have been systematized. The problems of classification of control over the quality of higher education in Ukraine have been outlined. The concept and types of state control over the quality of higher education in Ukraine have been defined. The peculiarities of self-regulatory and public control over the quality of higher education in Ukraine have been clarified. The author has revealed specific features of the participation of international organizations and other subjects of international law in assessing the quality of higher education in Ukraine. International experience of control over the quality of higher education has been generalized and the possibilities of its application in Ukraine have been worked out. Perspective directions for improving administrative procedures of carrying out control over the quality of higher education in Ukraine have been established. The directions of the optimization of criteria for evaluating the effectiveness of carrying out control over the quality of higher education in Ukraine have been outlined. The author has clarified the ways to improve the organizational principles of carrying out control over the quality of higher education in Ukraine.

Key words: higher education, object, control, rule of law, higher educational institutions, legal principles, tasks, functions, subject matter, limits of control, subject, administrative forms, methods, self-regulatory control, public control, international organizations, administrative procedures, criteria, optimization, international experience, improvement, administrative principles.

Підписано до друку 19.08.2021 р.
Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 1,9.
Гарнітура Times.
Тираж 100 пр. Зам. № 212/77.
Віддруковано у видавництві «Ярославна».
40030, м. Суми, вул. Горького, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ДК, № 332
від 09.02.2001 р.

